

ПАТРОНАТ – АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ

Федунчик Ю.В.,

студентка 4 курсу Львівської комерційної академії

Котуха О.С.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Львівської комерційної академії,

кандидат юридичних наук

На сьогодні в Україні існує досить розгалужена система влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків, що передбачає як влаштування дітей до сім'ї, так і до державних навчально-виховних закладів. Метою цього є їх виховання, захист особистих та майнових прав. Чинне законодавство України передбачає такі форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення (удочеріння), опіка (піклування) та патронат над дітьми, який ми розглянемо детальніше.

Інститут патронату не новий для сімейного законодавства, його виникнення збігається у часі з першими спробами кодифікації норм сімейного права і належить до тих інститутів, які то включалися до законодавства, то, навпаки, виключалися з нього.

Патронат над дітьми – це оновлений інститут сімейного законодавства України, який передбачався ще Кодексом про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадянського стану УРСР 1926 року, але не отримав на той час широкого застосування. Між тим, сучасний стан життя зберігає не тільки необхідність в існуванні вже апробованих практикою форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, – усиновлення, опіки та піклування, дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей тощо, а потребує розширення кола таких форм, що на сьогодні знайшло своє закріплення в інституті патронату над дітьми [1, 218].

У радянський період інститут патронату був започаткований постановою ЦВК і РНК «Про порядок та умови передання вихованців дитячих будинків у селянські сім'ї» від 05.04.1926 року, а також постановою ЦВК і РНК РСФРР «Про порядок і умови передання вихованців дитячих будинків та інших неповнолітніх трудящим у містах та робітничих селищах» від 28.05.1928 року. На теренах нашої держави патронат був регламентований постановою РНК УРСР від 14.06.1940 року («Положення про порядок патрунування дітей у колгоспах і сім'ях трудящих», розроблене Міністерством освіти і затверджене постановою РНК УРСР 11.06.1940 року) [2, 414].

У постанові РНК від 23.01.1942 року під патронатом визначалося прийняття в сім'ю трудящих на виховання дітей, які залишилися без батьків або втратили з ними зв'язок. Завдання та функції патронату стали особливо актуальними в період Великої Вітчизняної війни та безпосередньо після її завершення [2, 415].

Уряди колишніх радянських республік, особливо тих, на території яких перебувала значна кількість дітей, евакуйованих із тимчасово окупованих районів, почали розробляти тимчасові положення, спрямовані на посилення функцій патронату. Згодом була видана особлива інструкція, затверджена постановою РНК РСФРР 08.04.1943 року «Про патрунування, опіку та усиновлення дітей, які залишилися без батьків». Патронат встановлювався над дітьми-сиротами у віці від 5 місяців до 14 років, над вихованцями дитячих будинків і над дітьми, які були вилучені із сім'ї на підставі відповідного рішення суду. У виняткових випадках допускалося патрунування дитини у віці до 16 років, а також її окремих випадках на виховання могли бути передані діти, які не досягли 5-місячного віку (за умови забезпечення їх грудним годуванням у сім'ї або через пункти для збору грудного молока, уявіть, існували і такі) [2, 416].

Патронат – альтернативна форма влаштування дитини, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, в сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) з метою сімейного виховання. Якщо проаналізувати мету, підстави застосування

закріплених в СК форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, їх сутність, то слід прийти до висновку, що кожна з них хоч і спрямована на поліпшення долі дітей, але має свої особливості [3, 270].

Так, від усиновлення патронат над дітьми відрізняється таким:

- усиновлення на відміну від патронату відносять до підстав створення сім'ї;

- при усиновленні дитина приймається в сім'ю усиновлювача на правах дочки чи сина і поміж дитиною і усиновлювачем виникають відносини, що прирівнюються до батьківських. При патронаті батьківських прав не виникає, а дитина передається лише на виховання;

- підставою виникнення усиновлення за правилом є рішення суду, а відносин між дитиною та патронатним вихователем виникають на підставі договору між останнім і органом опіки та піклування;

- патронат на відміну від усиновлення припиняється за досягненні дитиною повноліття;

- патронатний виховател на відміну від усиновлювача отримує платню за виховання;

- між патронатним вихователем і дитиною не виникає аліментних зобов'язань, як це відбувається у разі усиновлення;

- патронат не є перешкодою для усиновлення дитини, і, навпаки, усиновлення припиняє зможу встановлення патронату [3, 270].

- Від опіки та піклування патронат над дітьми відрізняється таким:

- патронатний виховател отримує на відміну від опікуна (піклувальника) платню за виконання своїх зобов'язань;

- між дитиною і патронатним вихователем складаються більш тісні зв'язки ніж між дитиною і піклувальником чи опікуном;

- опікун – законний представник дитини у всіх правовідносинах, а патронатний виховател лише у сфері процесуальних відносин [3, 271].

Дитина може бути передана у сім'ю патронатного вихователя лише після того, як вона на загальних підставах визнана сиротою чи позбавлена батьківського піклування. Патронатному вихователю надається можливість підібрати ту дитину, яку вона бажає виховувати. Законодавство, на жаль, не вирішує питання щодо аспекту, чи можна передавати під патронат дитину, у якої є рідні неповнолітні брати і сестри, які до цього моменту виховувалися разом. Вважаємо, що хоча такі форми як усиновлення та патронат і різняться одна від одної, між тим, в них одна мета – виховання дитини, позбавленої батьківського

піклування. Тому, виходячи з аналогії закону, зокрема ст. 210 СК неповнолітні брати і сестри не можуть біти роз'єднані при передачі їх під патронат. І лише за наявності обставин, що мають істотне значення, зокрема, неможливості їх сумісного проживання і виховання за станом здоров'я, орган опіки і піклування укладає договір і передає під патронат одного з братів або сестер. Якщо буде досягнуто згоди про передачу в сім'ю патронатного вихователя рідних брата й сестри, то з вихователем орган опіки та піклування повинен укласти кілька договорів (за кількістю дітей), бо кожний з цих договорів буде стосуватися певної дитини і встановлювати обов'язки сторін щодо неї [3, 271].

Сімейний кодекс України передбачає укладення договору про патронат, за яким орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи до досягнення нею повноліття, за плату [4, 252-256].

Перш ніж укласти договір орган опіки та піклування зобов'язаний обстежити умови проживання сім'ї, переконатися у можливості забезпечення дитині умов для виховання та розвитку. Якщо хтось із членів сім'ї страждає на тяжку інфекційну хворобу чи сім'я потерпає від матеріальної скрути, передання їй дитини не відповідало би її інтересам.

Предметом договору є прийняття у свою сім'ю чужої дитини і забезпечення її сімейним вихованням. Права члена сім'ї, відповідно до частини третьої статті третьої Сімейного кодексу, має також і одинока особа. У зв'язку з цим особа, яка бажає взяти дитину на виховання, може бути одинокою. У цій ситуації «взяти дитину у свою сім'ю» означає спільно проживати з нею [5].

У договорі обов'язково необхідно передбачити обсяг повноважень патронатного вихователя по законному представництву інтересів дитини. Щодо повноважень з розпорядження майном дитини, то договором не можна покладати їх на патронатного вихователя, за винятком витрат на утримання дитини. У договорі також необхідно обов'язково передбачити можливість патронатного вихователя представляти інтереси дитини, наприклад, у суді (при розгляді справ про позбавлення батьків дитини батьківських прав), приймати рішення про виїзд дитини за кордон.

На передачу дитини у сім'ю патронатного вихователя необхідна згода дитини, якщо вона досягла такого віку, що може її висловити [6, 292].

Кінцевим строком дії договору є досягнення дитиною повноліття. Дитина, звичайно, може залишитися і після цього у сім'ї колишнього патронатного вихователя, але вже на іншій правовій

підставі. Договір про патронат може бути укладений не обов'язково на весь період неповноліття дитини.

Укладення договору про патронат не звільняє посадових осіб від обов'язку надавати інформацію про наявність дитини, яка може бути усиновлена [5].

Зазвичай патронат припиняється з досягненням дитиною повноліття. Між тим відносини, що існують між патронатним вихователем і дитиною, можуть бути припинені й достроково у таких випадках:

- смерть патронатного вихователя або смерть дитини. Це цілком зрозуміло, бо договір про патронат нерозривно пов'язаний, як уже зазначалося, з конкретними особами і має особистий характер. Утім якщо дитині було добре в сім'ї патронатного вихователя і вона бажає залишитися в ній, а члени сім'ї погоджуються з цим, треба виходити з того, що саме один із членів цієї сім'ї має перевагу перед іншими фізичними особами стати патронатним вихователем;

- поява батьків дитини і передача їм дитини;
- відмова від договору патронатного вихователя або дитини, яка досягла чотирнадцяти років. У цьому випадку незалежно від того, хто звернувся з проханням розірвати договір, до призначення дитині нового вихователя або передачі дитини іншій особі, навчальному закладові, закладові охорони здоров'я або соціального захисту вихователю, який відмовився від договору, зобов'язаний піклуватися про дитину;

- згода сторін;
- за позовом органу опіки та піклування на підставі рішення суду в разі невиконання вихователем своїх обов'язків. Це відбувається у разі, коли вихователю нехтує виконанням своїх зобов'язань, виконує їх неналежащим чином або взагалі виявиться нездатним забезпечити дитині належні умови для її виховання, або якщо між ним та дитиною склалися стосунки, які перешкоджають виконанню обов'язків за договором [3, 274].

Отже, патронат, як і інші форми влаштування дітей, що залишилися без батьківського піклування, має давню історію. Інститут патронату зазнав чимало змін, на його формування і розвиток, безперечно, вплинули ті соціально-економічні та політичні зміни, які відбувалися у країні протягом десятиліть. Сучасна юридична наука зберегла найвагоміші теоретичні та практичні досягнення такої форми влаштування дітей, які позбавлені батьківського піклування як патронат минулих років, розвинувши та вдосконаливши відповідні правові норми та пристосовавши їх до сучасних вимог законодавства, сучасного стану існуючих сімейно-правових відносин [2, 420].

Список використаних джерел:

1. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Зорислава Ромовська. – К. : Правова єдність, 2009. – 500 с.
2. Мироненко В.П. Сімейне право України : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за аг. ред. В.П. Мироненко]. – К. : Правова єдність, 2008. – 477 с.
3. Сімейне право України : підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. Ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 264 с.
4. Сімейний Кодекс України : Верховна Рада України; Кодекс України, Закон від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
5. Патронат над дітьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bookster.com.ua>
6. Дякович М.М. Сімейне право: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.М. Дякович]. – К. : Правова єдність, 2009. – 512 с.